

LA INFAL·LIBILITAT:
L'INTERROGANT DE HANS KÜNG

I

El 18 de juliol del 1970, data en què s'acomplia el centenari de la proclamació de la infal·libilitat pontifícia, Hans Küng publicava, en edició alemanya, *Unfehlbar? Eine Anfrage*, una obra que cal situar a aquell nivell de «crítica i interrogació», segons expressió d'Yves Congar, que ha de precedir tot moment d'*aggiornamento*. Aquesta obra telògica, la traducció castellana de la qual editorial Herder ha anunciat amb una presentació informativa, no ha restat monopoli d'un reduït cercle d'especialistes. És una obra provocativa que ha desencadenat una sèrie de reaccions polèmiques, recollides en la premsa de l'Europa Occidental. Episcopats de diversos països s'han torbat. Teòlegs, com Karl Rahner, han intervingut públicament per combatre les posicions de Küng i posar en qüestió llur coherència amb la doctrina catòlica. N'ha resultat una discussió general, amb la mateixa intervenció del vell teòleg Otto Karrer a favor de Küng, la fidelitat del qual a l'Església no li sembla pas dubtosa.

El tema es prestava a la controvèrsia, i Küng, amb intenció de diàleg crític, no ha fet res per evitar-la. L'obra reprèn alguns dels arguments històrics que els adversaris de la definició de la infal·libilitat papal en el Vaticà I coneixen bé. Hi afegeix uns arguments d'abast més radical que critiquen la concepció que els bisbes i teòlegs de la darrera meitat del segle XIX (i també els del Vaticà II en la seva majoria) es feien de la veritat i de la seva eventual expressió «infallible» a partir de frases formades de paraules ben humanes.

Ja es comprèn que tant pel clima creat com pel tema emprès, esdevé difícil de fer una anàlisi acadèmica, perfectament objectiva: un se sent inclinat a prendre posició. Segurament no seré el primer a confessar que el llibre m'ha deixat com dividit: el plantejament radical i coratjós del problema em sembla molt positiu i és d'agrair, mentre que certs simplismes m'han deixat un xic decebut. En general, sembla que la crítica que Küng fa al magisteri queda en gran part justificada. La forma apassionada amb què considera l'Església com a comunitat d'homes fal·libles, que no es pot confondre amb el seu Cap, el Crist, és una dada positiva de la seva eclesiologia, no gens inclinada al triomfalisme.

Però crec que és innecessari ridiculitzar aquest triomfalisme, en l'esforç de simplicitat en què es mou la teologia postconciliar.

II

Davant de la dificultat de resumir globalment les posicions de Küng, a causa de la multiplicitat de les qüestions abordades, i amb ganes d'ordenar els molts suggeriments que ofereix l'obra, em permetré de presentar-ne el contingut i la qüestió central, ben precisa i delimitada. Es tracta de les formulacions infal·libles, atribuïdes al papa, al Concili o a la mateixa Escriptura. Un home o un grup d'homes, fins animats de les millors intencions, ¿poden enunciar una formulació que *a priori* sigui infal·lible, és a dir, lliure de tot error?

Una bona part de l'obra estudia la manera com el Vaticà I va proclamar solemnement la infal·libilitat. El Concili donà una resposta positiva a l'interrogant de Küng pel que fa al papa quan parla *ex cathedra*, per a l'Església universal, en els dominis que toquen la fe i els costums. Segons el judici de Küng és cert que aquesta proclamació no es funda ni en l'Escriptura ni en la tradició. El Vaticà II, que l'ha represa, tot matisant-la de forma significativa amb la menció del paper de l'episcopat, per un cantó, i amb referència a la infal·libilitat arrelada en la comunitat creient, per l'altre, no l'ha fonamentada millor que el Concili del 1870.

Una altra part del llibre estudia la qüestió amb un altre enfocament: Com un enunciat, una frase, poden ser infal·libles? És propi del llenguatge humà designar la realitat, però sense poder-la abastar plenament. El llenguatge sempre resulta inadequat a allò que vol dir. Es pot afirmar que una frase pot ser veritable o falsa. Però més radicalment, Küng, de forma simplificada i sense matisos, remarca que una frase pot ser a la vegada veritable i falsa. Eventualment veritable en el que diu, falsa en el que no diu o a l'inversa. I aquest és el cas sobretot de les frases polèmiques en les quals hom formula el refús d'un error, ja que en tot error hi ha quelcom de veritat, la qual queda refusada junt amb l'error.

Amb tot, Küng creu en l'eficàcia de les promeses del Crist a la seva Església. Sap, en la seva fe, que no pot ser abandonada en el camí de la veritat. ¿Com conciliar la realitat històrica d'aquestes promeses amb el fet també real d'errors en les mateixes formulacions de la fe, en la mesura en què són frases humanes, en particular en les formulacions negatives que trobem en tants concilis ecumènics de caràcter polèmic?

L'intent de resposta de Küng queda resumit per ell mateix en el que constitueix la seva tesi central: l'Església està guardada per l'Esperit de Déu en la veritat, malgrat tots els errors possibles. Aquesta perspectiva és conforme a l'Escriptura que parla de «restar en la veritat» sense considerar la necessitat d'enunciats infal·libles. També és conforme a una tradició antiga que considera l'Església *indefectible*

en la veritat de l'Evangeli sense recórrer a la *infallibilitat* pontificia. A més, aquesta orientació pot ser acollida per les Esglésies orientals i per les reformades que senten una espècie d'allèrgia a la idea de la infal·libilitat. Però en aquesta direcció, afegiria jo, l'apassionat ecumenista pot convertir-se en un conformista de política eclesial: aquesta és la tasca pròpia del teòleg? Una pregunta que Küng hauria de considerar.

La perspectiva presentada és força coherent amb aquella eclesiologia que veu en l'Església el poble de Déu que encara peregrina, portador d'una revelació que és l'última perquè és definitiva, però que encara no és plena visió ni plena possessió de la veritat.

III

Després d'aquest breu recompte, cal recordar que Küng ha presentat el seu llibre en forma interrogativa, tot invitant a la discussió que no ha faltat ni faltará. Pel seu contingut i el seu mètode, Küng ha formulat la seva interrogació amb una certa coherència a les tesis desenrotllades a les seves dues obres precedents, *Estructuras de la Iglesia* (trad. cast. a Ed. Estela, Barcelona, 1965) i *La Iglesia* (trad. castellana a Ed. Herder, Barcelona, 1968). En aquest sentit no se'l pot acusar de falta de documentació, tot i que de vegades voldríem veure més elaborades algunes afirmacions. Amb tot, el gènere literari que ha escollit sembla admetre que aquestes afirmacions es puguin prendre com a plataforma per a una ulterior precisió i no com a tesis intocables i definitives.

Küng es mostra dur amb les deficiències magisterials. La crítica és aspra i no deixa de ser unilateral tot i que revela un bon bagatge en el coneixement de la història eclesiàstica. Tot ho orienta a la pregunta sobre el magisteri infal·lible: la pregunta ¿és justificada? Em sembla que sí. És una pregunta que hom no pot silenciar; cal formular-la. La resposta que hi dona, és bona? Crec que pot i ha de ser criticada i completada en molts aspectes: el seu radicalisme a vegades toca a la simplificació; però no m'atreviria a refusar-la globalment. Un aspecte ben positiu és el relleu que Küng concedeix a una doctrina desgraciadament massa oblidada: la que connecta la qüestió de la infal·libilitat del papa a la de la infal·libilitat de l'Església, tal com fou proposat al Vaticà I. És possible que calgui donar la raó a Küng quan afirma que els Pares conciliars no van comprendre fins al fons la problemàtica de la infal·libilitat de l'Església. Amb tot, malgrat aquesta possible falta de consciència explícita, no podem oblidar que el Vaticà I, tot i les seves limitacions circumstancials, representa una assumptió de les adquisicions d'una certa eclesiologia que des de començaments del XIV va prendre caràcter oficial. D'aquí que un programa de revisió completa, a la manera desitjada per Küng, pot resultar històricament ingenu.

No obstant això, el principal dels problemes plantejats no és d'ordre

històric. ¿Què entén Küng per veritat i per infal·libilitat? És just que combati una concepció massa intel·lectualista i estàtica de la veritat. Però en si la infal·libilitat ni representa la consagració d'aquesta concepció estàtica de la veritat allunyada de la visió bíblica, segons la qual la veritat és promesa i trobament. Realment, que una concepció estàtica de la veritat estigui simplement lligada a enunciats clars, afavorits per la infal·libilitat afirmada pels dos Concilis Vaticans, és una qüestió que no es pot respondre sense considerar el paper de l'hermenèutica. Les fórmules dogmàtiques tractades amb els criteris hermenèutics adequats compleixen un paper indispensable, tot i la seva imperfecció humana. Per això, cal considerar la mateixa concepció que Küng té de la infal·libilitat. En alemany, és veritat, la paraula implica una certa ressonància moral, que reconeixeria l'absència de falta o de pecat en allò que és infal·lible. Això Küng ho sap bé i se'n malfia. Més en particular, tendeix a estendre el domini de la infal·libilitat a la discussió, molt severa, sobre l'encíclica *Humanae vitae*, que representa als seus ulls l'ensenyament infal·lible del magisteri ordinari.

Al meu judici, Küng no hauria d'haver pres l'encíclica *Humanae vitae* com a punt de partida de la seva interrogació. Lligar els problemes d'obligatorietat, per exemple, d'aquesta encíclica al tema de la infal·libilitat no afavoreix clarificar la qüestió (això només quedaria justificat en una eclesiologia, segons la qual les encíclics es consideressin infal·libles). És veritat que les reaccions davant de l'esmentada encíclica han contribuït a una desmitització del magisteri eclesial; però mentre hom doni a l'encíclica el seu valor propi, difícilment les consideracions de Küng podran trobar una plataforma legítima. Ja sabem que a partir de fórmules concretes, com poden ser la citada encíclica o l'axioma *extra Ecclesiam nulla salus*, hom pot subratllar la inoportunitat d'una falsa apologètica que minimitza l'error de certes decisions magisterials. És bo ser sensible a l'evolució històrica que la jerarquia eclesial, en la seva funció de magisteri, ha sofert al llarg dels temps. Però la pregunta que sorgeix és si podem jutjar aquesta evolució amb criteris purament històrics, sense tenir present el guiatge de l'Esperit en l'Església. L'Església és fal·lible, ben cert. Només Déu és infal·lible. Però hi ha un lligam orgànic entre els dos que no equival purament a la identificació de l'Esperit Sant i l'Església.

Per acabar, caldria demanar: la permanència en la veritat, a la qual Küng redueix el problema de la infal·libilitat, ¿no implica la necessitat d'un criteri que permeti de discernir el que és revelació de Déu d'allò que no ho és? ¿Com assegurar en l'Església aquesta funció de discerniment evocada pel mateix sant Pau a la carta als cristians de Gal·làcia (1, 9)? ¿No respondria millor a la tesi de la indefectibilitat de l'Església l'explicació donada per Yves Congar [«Revue des Sciences philosophiques et théologiques» 54 (1970) 601-618]? Segons Congar, la

fidelitat de Déu a la promesa pren un caràcter històric i concret en actes infal·libles, que només es donen en les condicions determinades pel Vaticà I. Déu garanteix una fidelitat final en virtut de la qual, a través d'ombres i d'obscuritats i fins d'errors, el poble busca la vida en la veritat, gràcies a la fe. Però la concreció de la indefectibilitat no queda tan vinculada, com vol Küng, al poble representat sobretot pels fidels humils que mantenen l'Esperit, cosa que suposa una consideració de la comunitat massa autònoma respecte a la jerarquia.

A més, la qüestió de la veritat dels enunciat em sembla un xic simplificada. Küng no usa la distinció entre el significat (l'enunciat) y allò que és significat (el que hom vol dir). En altres paraules, el que és essencial a l'enunciat d'una veritat no és el que hom diu, sinó el que vol dir: en el nostre cas, la *intenció* de l'Església. I si el que vol dir és veritable i no fals, ¿és absolutament impensable que aquella «veritat» pugui ser eventualment garantida i reconeguda com a infal·lible?

IV

A jutjar pels textos de sant Agustí que Küng cita al començament i al final de l'obra, aquesta té una finalitat crític-constructiva. L'únic camí per respondre al problema que vol plantejar és el diàleg teològic. Küng ha proporcionat un primer esbós en aquesta matèria delicada, perquè sembla que entren en joc no sols elements teològics, sinó també altres de política eclesiàstica que afecten el «sistema romà». Des de Pius IX, aquest ha conegut «un desenrotllament excessiu que comporta una part de ficció». Cal establir novament l'equilibri, no precisament amb la supressió de la infal·libilitat, sinó en el reconeixement d'una tradició assumida en profunditat i autenticitat; és l'única forma per tal que la mateixa autoritat de l'Església no perdi la seva identitat.

Seria llàstima que certs excessos de presentació desviessin l'atenció dels elements positius de l'obra de Küng, que esdevé una invitació a aprofundir l'interrogant que ha volgut presentar coratjosament. El meu desig seria que interlocutors vàlids aportessin a la problemàtica de la infal·libilitat noves precisions capaces de clarificar cada vegada més aquest tema important en l'actual eclesiologia, sotraguejada per l'actual onada de secularització.

EVANGELISTA VILANOVA

